

Mužská sterilizace (vazektomie) – současné medicínské a právní aspekty

Část první: právní aspekty mužské sterilizace

MUDr. Zdeněk Mucha, MUDr. Pavel Rajmon, MUDr. Pavla Hluší

Urologická klinika LF UP a FN v Olomouci

Urolog. pro Praxi, 2009; 10(1): 44–45

Úvod

V ordinacích českých urologů, ale i praktických lékařů, přibývá mužů, kteří v souladu s trendy západní civilizace (asi 19% manželských párů se tam uchýlí k tomuto druhu antikoncepce) mají zájem o provedení sterilizace z antikoncepčních důvodů. Také gynekolog často odpovídá na dotazy o možnosti sterilizace sexuálního partnera své pacientky. O rostoucím zájmu o tuto problematiku svědčí četné dotazy na stránkách tisku a internetová diskuzní fóra. Vedle seriózních informací a kvalifikovaných odpovědí většinou ze strany sexuologů tam nalezneme i zcela nesprávné informace či přímo lživé názory a popisy „vlastních zkušeností“, které čtenáře snadno uvedou v omyl. Z některých informací může český pár nabyt mylného přesvědčení o jednoduchosti cesty k vasektomii v ČR. Například z novinového článku, že v loňském roce údajně australští zdravotníci vyzvali mladé muže, aby svým partnerkám místo růží a čokolády darovali trvanlivější dárek-vasektomii. Proto jsme se rozhodli podat aktuálně platnou informaci o současném stavu, ukázat možnosti zdravého muže v ČR, jak dosáhnout sterilizace z antikoncepčních důvodů a vytvořit jakýsi návod či popsat jednotlivé kroky, jak ze zákona v této věci postupovat.

Urologicko-legislativní podstata věci

Mužská sterilizace (přerušení chámovodu – ductus deferens) je technicky nenáročný operační výkon, jehož cílem je dosažení neplodnosti muže. Je nejspolehlivější antikoncepční metodou, kdy těhotenské číslo se blíží nule. Jde o metodu jednodušší a méně rizikovou než podobný zákrok u ženy. Na rozdíl od řady západních zemí, kde již došlo ke značnému uvolnění indikací k provedení vazoligatury a mužská sterilizace patří k běžnému repertoáru svobodně mužem či partnery volitelných možností antikoncepce bez legislativních omezení,

je situace v České republice výrazně jiná. Zde je indikace ke sterilizaci muže dvojího druhu: zdravotní a jako metoda antikoncepce. Obě indikace upravuje prastará **směrnice Ministerstva zdravotnictví ČSR ze dne 17. prosince 1971 o provádění sterilizace a její příloha**. Tato směrnice vychází ze Zákona o péči o zdraví lidu, který pro oblast provádění sterilizací zavádí speciální režim v ustanovení § 27. Podle tohoto ustanovení se sterilizace smí provést výhradně se souhlasem nebo na vlastní žádost osoby, u které má být provedena. Sterilizací se rozumí lékařský výkon, který zabraňuje plodnosti, aniž jsou odstraněny nebo poškozeny pohlavní žlázy (§ 1). Co se týče přípustnosti sterilizace, je směrnice vystavěna na konstrukci subjektivní a objektivní přípustnosti, tj. kombinuje jednak jako podmínku přípustnosti vlastní rozhodnutí dotčené osoby v podobě žádosti nebo souhlasu, jednak vymezuje objektivní lékařská kritéria přípustnosti.

Podle § 2 směrnice je tak sterilizace přípustná, provádí-li se na

- na nemocných pohlavních orgánech muže či ženy za léčebným cílem podle pravidel lékařské vědy,
- na zdravých pohlavních orgánech ženy, jestliže by těhotenství nebo porod vážně ohrozily život ženy nebo jí způsobily těžkou a trvalou poruchu zdraví,
- na zdravých pohlavních orgánech ženy, jestliže žena trpí chorobou, která by ohrožovala tělesné či duševní zdraví jejích dětí,
- na zdravých pohlavních orgánech muže, jestliže muž trpí trvalou chorobou, která by ohrožovala tělesné či duševní zdraví jeho dětí,
- na zdravých pohlavních orgánech muže, jestliže jeho manželka trpí chorobou, která může být důvodem k provedení sterilizace podle písm. b) a c), ale s ohledem na její zdravotní stav by pro ni sterilizace mohla

- být nebezpečným zákrokem nebo z jiných důvodů tento zákrok nehodlá podstoupit,
- na zdravých pohlavních orgánech ženy, jestliže její manžel trpí chorobou, která může být důvodem k provedení sterilizace podle písm. d) a manžel nehodlá tento zákrok podstoupit,
- na zdravých pohlavních orgánech ženy, jestliže žena trvale splňuje podmínky pro umělé přerušování těhotenství ze zdravotních důvodů.

Rozbor

Sterilizace muže smí být za zákona provedena pouze ve třech případech, které jsou uvedeny pod písmeny **a, d a e**.

Ad a) se jedná o sterilizaci, která je prováděna jako léčebný zákrok na nemocných pohlavních orgánech, a nelze ji tak primárně z hlediska účelu chápat jako kontracepční metodu.

Ad b) lze sterilizovat nemocného muže, který má oprávněné a lékařsky doložené obavy o zdraví svých budoucích dětí, které nechce zplodit (například dědičná onemocnění), tyto žádosti jsou zcela ojedinělé.

Ad e) Naprostá většina mužů, kteří chtějí sterilizaci z antikoncepčních důvodů, jsou muži zcela zdraví, kteří nechtějí děti vůbec a nebo kteří chtějí převzít odpovědnost za antikoncepci v páru tehdy, když jim nebo jejich partnerce jiná antikoncepce nevyhovuje ze zdravotních nebo jiných důvodů. Tyto páry již většinou děti mají a další mít nechtějí, a to z důvodů zdravotních nebo jiných. Pro tyto muže zákon upravuje jedinou možnost, jak dosáhnout legální sterilizace.

Sterilizace v případech písmen b) až g) je ne-terapeutickým zákrokem, jehož primárním cílem není léčba nemoci, ale trvalá a spolehlivá antikoncepce. Z hlediska právního se tak jedná o zákroky svou povahou mutilační, neboť jsou prováděny na zdravých orgánech a ve svém důsledku způsobují, byť s právně dovoleným cílem, jejich trvalé poškození. Z tohoto hlediska nabývá

svobodný konsenzus dotčené osoby se zákrokem mimořádné důležitosti. Provedení takového zákroku bez souhlasu, či s nedostatečným souhlasem, může totiž zakládat trestní odpovědnost za trestný čin ublížení na zdraví ve smyslu § 221 a násl. trestního zákona. Těmto důsledkům směrnice předchází zakotvením zvláštního mechanismu, který má takový konsenzus zaručit. O splnění kritérií proto rozhoduje lékařská komise k tomu účelu ustavená (sterilizační komise), přičemž taxativní výčet lékařských indikací, za nichž je sterilizace přípustná, směrnice uvádí v příloze, kterou je seznam indikací, jež mohou být důvodem k provedení sterilizace. Komise rozhodující o sterilizaci muže fungují při nemocnicích, které mají urologické nebo chirurgické oddělení. Předsedou komise je ředitel nemocnice, který též jmenuje její členy. O sterilizaci, jejíž motivace je primárně čistě kontraceptivní, musí požádat písemně osoba, u níž má být sterilizace provedena. Nebo s jejím souhlasem ošetřující lékař, a to předsedu sterilizační komise, přičemž žádost řádně odůvodní. K žádosti o provedení sterilizace u nezletilých osob a u osob částečně nebo zcela zbavených způsobilosti k právním úkonům podává žádost její zákonný zástupce. Má-li být sterilizace provedena z důvodů duševní nemoci, a nejde o osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům či s omezenou způsobilostí k nim, vyžaduje se souhlas opatrovníka zvláště pro tento účel ustanoveného soudem.

Jak postupovat při žádosti o sterilizaci zdravého muže z antikoncepčních důvodů

1. Po domluvě s partnerkou a poradě s jejím gynekologem lze zjistit, zda podání žádosti

má vůbec smysl, tedy zda pár splňuje indikační limity vyjmenované v písmeni e) platné směrnice MZd. ČSR z roku 1971.

2. Pokud ano, napsat volnou formou žádost předsedovi sterilizační komise, kterým je ředitel nemocnice s urologickým nebo chirurgickým oddělením dle spádu. V textu uvést důvody žádosti a přiložit vyjádření gynekologa **manželky** žadatele, že tato splňuje podmínky pro provedení sterilizace ženy dle přílohy směrnice MZd, ale s ohledem na její zdravotní stav by pro ni sterilizace mohla být nebezpečným zákrokem nebo z jiných důvodů tento zákrok nehodlá podstoupit.

Sterilizační komise projedná žádost na svém zasedání a rozhodne o oprávněnosti žádosti. K jednání bývá žadatel přizván a na místě je mu sděleno rozhodnutí komise. Pokud je žádosti vyhověno, objedná se žadatel na základě písemného rozhodnutí komise, které je mu předáno, k provedení operačního výkonu na urologickém nebo chirurgickém oddělení téže nemocnice.

Česká realita závěrem

Sterilizace zdravého muže z antikoncepčních důvodů je možná pouze u muže ženatého. Většina manželských párů, které již nechťejí mít děti, a kdy muž je ochoten ke sterilizaci přistoupit, nesplňuje zákonné podmínky pro udělení souhlasu sterilizační komisí. Ve srovnání se západní Evropou a USA je počet povolených a provedených sterilizací muže v ČR mizivě malý. Přesná statistická data chybí, odhaduje se jedna sterilizace na 100 000 obyvatel a rok. Současný stav je odborníky dlouhodobě považován za neudržitelný, desetiletí je odborníky

společnostmi žádána nová legislativa. Situace je označována za hanbu českého zdravotnictví, ale na realizaci těchto „malých“ cílů jaksi v celospolečenském dění nezbývá čas a prostor. V rámci zdravotních reforem razantně prosazovaných současným ministrem zdravotnictví Tomášem Julínkem se otvírá prostor k žádoucí změně přístupu k problematice vazektomie. V množině diskutovaných a někdy diskutabilních návrhů, co že má být všechno ve zdravotnictví měněno, patří tato oblast nepochybně k těm, kde se názory příznivců a odpůrců reformy ve zdravotnictví prolínou. V okamžiku, kdy nová pravidla vstoupí v platnost, budou autoři na stránkách tohoto časopisu neprodleně čtenářskou odbornou obec informovat.

Literatura

1. Směrnice MZd ČSR o provádění sterilizace ze dne 17. 12. 1971; Věstník MZd ČSR, ročník XX, částka 1–2, 29. února 1972.
2. Příloha: seznam indikací, jež mohou být důvodem k provedení sterilizace; Věstník MZd ČSR, ročník XX, částka 1–2, 29. února 1972.
3. JUDr. Otakar Motejl, veřejný ochránce práv, Brno 2005: Závěrečné stanovisko veřejného ochránce práv ve věci sterilizací prováděných v rozporu s právem a návrhy opatření k nápravě www.ochrance.cz/dokumenty/dokument.php?doc=329-435k – Archiv.

MUDr. Zdeněk Mucha

Urologická klinika LF UP a FN
I. P. Pavlova 6, 775 20 Olomouc
mu2008@seznam.cz
